తేడా

అన్ని గండాలనూ గట్టెక్కించి తమ పెళ్ళి జరిపించిన తమ కోలిగ్ నాయుడు పెళ్ళికి శ్రీలత, రాఘవ తప్పక వెళ్ళాలనుకున్నారు. పెళ్ళి రాజంపేటలో.

"పనిలోపని, మీవూరు వెళ్దామండీ! మీ అమ్మావాళ్ళను చూసినట్లుంటుంది. వాళ్ళను హైదరాబాద్‌లో మన పెళ్ళిరోజు చూసిందే. సంవత్సరమైంది," శ్రీలత రాఘవను అడిగింది.

రాఘవ వెంటనే 'పోదాం' అనలేదు.

"ఇద్దరం డెయిలీపేజ్ వర్కర్లమే. వారం దినాలు జీతం నష్టం ఎలాగూ తప్పదు. ట్యూషన్లు కూడా నాకు వారం పోతాయి. అయినా ఇలాంటప్పుడు అవి చూసుకుంటే ఎలా? ఇంకేం ఆలోచిస్తారు?"

"సరే" అన్నాడు రాఘవ.

రాజంపేట టౌను కాబట్టి అంతో ఇంతో మేలు సరే. అత్తగారి ఆ పల్లెటూరూ, ఆ ఇల్లూ, ఆ ఇంటి వాతావరణమూ ఇంత అధ్వానంగా, అన్యాయంగా,

దుర్భరంగా వుంటాయని శ్రీలత కలలోకూడా అనుకోలేదు. కడప ప్రాంతాల్లోని గ్రామ కక్షలు, హత్యలు, మొండి పట్టుదలలు, అభిమానాలు, కరువులు – వీటి గురించి రాఘవ అప్పుడప్పుడు కబుర్లు చెప్పకపోలేదు. వార్తాపత్రికల్లో కూడా శ్రీలత వీటిని గురించి ఎప్పుడో ఒకప్పుడు చదవకపోలేదు. కబుర్లకన్నా, వార్తలకన్నా వాస్తవం కర్కశమైంది.

రైలు దిగాక రెండు బస్సులు మారవలసి వచ్చింది. రోడ్డు దిగి ఒక కిలోమీటరు పైగా నడవవలసి వచ్చింది. హైదరాబాద్‌లో ఇంటినుండి బస్ స్టాపులదాకా నడవటాలూ, వాటికోసం పడిగాపులూ, వాటిలో బాధలూ నిత్యం అనుభవమే కాబట్టి, శ్రీలతకు ఆ నడక కష్టమనిపించలేదు. కానీ అత్తగారి ఊరి పరిసరాల్ని చూసి చూడ్డంతోనే శ్రీలత జడుసుకుంది.

ఊరికి ఒక పక్క బోడికొండ గుట్టలు. మరొకపక్క బండరాళ్ళ దీవులున్న, నీళ్ళంటూ లేని నల్లటి ఇసుకవంక. చెట్లూ చేమల్లేని మెట్టచేలు. ఊరి ముందు కాస్తా పచ్చదనమున్న ఒకటీ అరా తోటలు. ఆకాశంలో ఆ ఊరికి కొంత దూరంలో వున్న సిమెంటు ఫ్యాక్టరీల పొగగొట్టాల్లోంచి వచ్చే దుమ్ము పొగలు. అవే అక్కడి మబ్బులు. ఊళ్ళో ఒకటో రెండో వేపచెట్లు.

అత్తగారిల్లు శ్రీలతకో చుట్టూ గోడలు కట్టిన స్తంభాల మంటపంలాగా తోచింది. ఇంట్లోకి వెళుతూనే కుడివైపు గాడి, పశువులు, కసువు, పేడ, గంజు. ఎడమవైపు వంటా వార్పూ, తిండీ తీర్థమూ, నులక మంచాలూ, ఈగలూ. తాము వెళ్ళినరోజు రాత్రి వేసిన పడకలను చూసి శ్రీలతకు ప్రభుత్వ ఆస్పత్రుల్లోని జనరల్ వార్డులు గుర్తుకొచ్చాయి. జంతువులూ, మనుషుల సహజీవనం శ్రీలతకు ఘోరంగా కనిపించింది. కరెంటు రోజులో ఎప్పుడు వస్తుందో, ఎప్పుడు పోతుందో తెలియదు. అత్తగారి ఊళ్ళోవున్న ఆ వారం రోజుల్లో శ్రీలత తను పుట్టి పెరిగిన తెనాలి దగ్గర్లోని గ్రామాన్ని కనీసం ఐదారు పర్యాయాలు గుర్తు చేసుకుంది.

తను పుట్టినూరు... ఊరి బయట తామరకొలను, చుట్టూ నీటితో కలకలలాడే పంట కాలువలు, పంటపొలాలు, పొలాల్లో వరి నాట్లూ, వరి కోతలూ, నూర్పిళ్ళూ, ఎప్పుడూ మనుషుల సందడి. ఇళ్ళ ముందూ పెరళ్ళలో కొబ్బరి చెట్లూ, బాదం చెట్లూ, పూలమొక్కలూ. ఏదో ఒక్క ఎకరా మాత్రమే భూస్థితి కలిగిన తమ ఇంటో కూడా ఒక కొబ్బరి చెట్టు. శుభ్రంగా పడుకోడానికి ఒక గది. మనుషుల కాపురానికి దూరంగా పెరట్లో గేదెల కొట్టం. నీళ్ళకు కరువు లేదు. గాలికి కరువు లేదు. కంటికి కనపడని దరిద్రం లేదు. అత్తగారి ఊళ్ళో అన్నిటికి కరువే.

హైదరాబాద్‌లో భరత్‌నగర్ కాలనీలో కాపురం ఉంటున్న తమ ఇంటి కంటే, అత్తగారిల్లు విశాలంగా కనిపించడంవల్ల శ్రీలత సమాధానపడింది.

మెట్టినూరినీ, అత్తగారింటినీ తన అనుభవంలో పోల్చి చూసుకోవడంవల్ల అవి ప్రశ్నార్థకాలయ్యాయి. అత్తగారింట్లోని వాతావరణం ఒక పదబంధ ప్రహేళికలా కనిపించింది. ఆ ఇంట్లో శ్రీలతకు గొడ్డు చాకిరీ చేసే వెట్టివాళ్ళలాగా అత్తగారూ, భర్త మేనత్తా కనిపించారు. అత్తగారు తెల్లవారు జామున్నే లేచేది. అప్పటినుంచీ రాత్రి ఏ తొమ్మిదింటి దాకానో పని చేస్తూనే వుండేది. పాలు పితకడం, మజ్జిగ చిలకడం, కాఫీలు, అన్నాలు చేయడం, చెరుక్కోవడం, విసురుకోవడం, నీళ్ళు తెచ్చుకోవడం, తోట దగ్గరకు సంగటి గంపనెత్తుకొని పోవడం, కళ్ళం నుంచి మేపు తేవటం, గొడ్లకు మేపు వేయడం, వాటికి నీళ్ళు తాపటం, వాటిని కడగడం, బోకి బోలే కడుక్కోవడం– ఇవన్నీ ఒక మర మనిషిలాగా ఆమె చేయడం శ్రీలత గమనించింది. డెబ్బైఏళ్ళ ముసలామె– భర్త మేనత్త – వంగిన నడుంతోనే కసువు ఊడ్చడం, పేడ తీయడం, గంజు ఎత్తడం, మరేదో పని చేయడం శ్రీలత చూసింది. ఆ ఇద్దరి చాకిరీ చూశాక శ్రీలతకు వాళ్ళమీద తన తల్లిమీద లాగే గౌరవం ఏర్పడింది. అయితే శ్రీలతకు మామగారి మీదా, బావగారి మీదా తన తండ్రి మీదలాగా సద్భావం ఏర్పడలేదు.

శ్రీలత తన తండ్రితో మామ, బావన్ని పోల్చి చూసుకుంది. తన తండ్రి వున్న ఆ ఒక్క ఎకరాలోనే కష్టపడి తనను ఎం.ఏ., చదివించాడు. లైఫు నేర్పించాడు. శ్రమపట్ల గౌరవాన్ని కలిగించాడు. సొంత వ్యక్తిత్వం అలవరచుకోవడానికి సాయపడ్డాడు. మామగారి పని బీడీలు తెగ కాల్చడం, వచ్చే పోయ్యే వాళ్ళతో ఏవో మాట్లాడుతూ కూర్చోవడం. బావగారి పని సిగరెట్లు కాలుస్తూ రాజకీయాలు చర్చించడం. వాళ్ళిద్దరిలోని సోమరితనాన్నీ, డాబునూ, దర్పాన్నీ కాకమ్మ కబుర్లనూ చూశాక, ఒక పని ముట్టకుండా తిరగటాలు పరిశీలించాక శ్రీలతకు కంపరమెత్తింది. పని ముట్టుకోవడం పాపం అనుకునే వాళ్ళను తాను పనిచేసే ఆఫీసులో చూసింది. కాని తన ఊళ్ళో చూళ్ళేదు. తన భర్త రాఘవలో తాను అప్పుడప్పుడు దర్శిస్తున్న లక్షణాలకు మూలాలేవో మామ, బావల్లో శ్రీలతకు దొరికినట్లయింది.

ఆ మూలాలు మరిది దివాకర్‌లో కూడా పరిశీలించడానికి శ్రీలత రెండు రోజులు ప్రయత్నించింది. ఇంటర్ పాసయి చదువు మానేసిన దివాకర్‌లో శ్రీలతకు ఆ మూలాలేవీ కనిపించలేదు. ముప్పై నలభై బిందెల నీళ్ళను దూరాన వున్న బావినుంచో, బోరింగునుంచో తేవడంలో తల్లికి తోడ్పొస్తున్న దివాకర్‌ను చూసి శ్రీలత మెచ్చుకోకుండా వుండలేకపోయింది. రాఘవ ముందు మనసారా

మెప్పుకుంది కూడా. "వాడి మొగం. ఇంకే పని చేస్తాడు?" అని రాఘవ కొట్టి పారేశాడు. తాను మాత్రం నీళ్ళ బిందెలు ఎదురందుకోవడానికి మాటవరుసకైనా వెళ్ళలేదు. 'డెలీ వేజస్ వితవుట్ ఆర్డర్స్' కింద రోజుకు ఇరవై అయిదు రూపాయి లకు కూలి చేస్తున్న తన భర్తలో శ్రీలత ఎం.ఎ., గీరను ఎప్పుడో గుర్తించింది. 'మానవ శ్రమ పట్ల ఆరాటం కానీ, గౌరవం కానీ, సానుభూతి కానీ ఆ మహాను భావుడికి లేవని ఇక్కడ రుజువైంది', అని శ్రీలత అనుకుంది.

వచ్చిన మూడోరోజు నీళ్ళ బిందెలందుకోవటానికి శ్రీలత వెళ్ళింది. ముందు అత్తగారు "నీకెందుకమ్మా, మేమున్నాం కదా?" అని ఆప్యాయంగా గట్టిగానే వారించింది. "నీకెందు కొదినా, నేనున్నానుకదా!" అని దివాకర్ అన్నాడు. శ్రీలత బలవంతంగా అత్తగారి వద్ద నుంచి బిందె అందుకుంది. వదిన అంటే దివాకర్‌కు గౌరవం ఏర్పడింది. ఆ రకంగా చనువూ ఏర్పడింది. ఆ రోజు తీరిక దొరికినప్పుడు హైదరాబాద్ కబుర్లు శ్రీలత నుంచి దివాకర్ రాబట్టాడు. కొంత సాహిత్య చర్చ కూడా చేశాడు.

ఆ మరురోజు సాయంత్రం శ్రీలత రాఘవను అడిగింది:

"తోటలన్నా చూసి వద్దాం. వెళ్దాం పదండి."

"నాకు కొంచెం ఊళ్ళో పనుంది. దివాకర్ తీసుకుపోతాడు. పోయిరా," అన్నాడు రాఘవ. అక్కడే వున్న దివాకర్ వైపు చూస్తూ.

దివాకర్ వెంట ఊరి బయటితోటల్ని చూడడానికి శ్రీలత బయలుదేరింది. దారిలో దివాకర్ అడిగాడు :

"మా తోటలూ దొడ్లూ ఏం చూస్తా వొదినా? మీవైపులాగా వుంటాయను కోకు,"

"మా తెనాలి వైపు తెలుసా?"

"ఎందుకు తెలీదు? తెలుగు సినిమాలు చూసినా కదా?"

దివాకర్ హాస్యోక్తిని ఆనందిస్తూ శ్రీలత అడిగింది:

"తెలుగు సినిమాల్లో ఏం చూశావు?"

"అదేం వదినా! అట్లా అంటావు? కృష్ణా, గోదావరి చుట్టూ తిరిగేవే కదా మన సినిమాలన్నీ? కాలువ గట్లూ, టెంకాయ చెట్లూ, వరి పైర్లూ, చెరుకు తోటలూ, పూలతోటలూ. ఆ సీనరీ మధ్య సూటుల్లోనో, పంచెకట్టుల్లోనో ఎగరటాలూ, ఎగరవేసిన చీరల నడుమ గెంతటాలూ- అవన్నీ ఆ పక్కా- మీపక్కా పల్లెల్లో తీసినవే కదా! ఈ ఊళ్ళో సీనరీ ఏముంది? ఇక్కడ సినిమాలు తీస్తే ప్రొడ్యూసరు మట్టిగొట్టుకొని పోతారు. ఫిల్ము డబ్బాలను వెంకటేశ్వరుడు కూడా రక్షించలేడు."

దివాకర్ నవ్వులో శ్రీలత తన నవ్వును జతకలిపి అంది :

"ఇక్కడ సీనరీ లేకేం దివాకర్ ? ఈ ఊరూ, దూరంగా ఈ సిమెంట్ ఫ్యాక్టరీలూ..." పరిసరాల్ని అసహ్యించుకొన్నది మరిచి ఆవేశంలో శ్రీలత అంది.

"సినిమాల్లో సీనరీల మాటేమో కానీ వదినా ! ఆ ఫ్యాక్టరీలే ఇప్పుడు భూములు పోగొట్టుకున్న రైతులకు దిక్కయినాయి. ఇక్కడి అభివృద్ధి ఇదే."

"అంటే ?"

"ఏముంది? కరువులో, అప్పుల్తో భూములమ్ముకోక తప్పదు. అమ్ముకొన్నాక కూలికో నాలికో పోక తప్పదు. భూములు పోగొట్టుకున్న వాళ్ళందర్నీ భరించే పొలాలు కావు కదా ఇవి, కనీసం మీ ప్రాంతాల్లో లాగా ?"

దివాకర్ తెలివితేటల మీద శ్రీలతకు గురి ఏర్పడింది. కాసేపు ఆలోచించి అంది :

"అసలు కారణం అది కాదేమో ! మారే పరిస్థితులతోపాటు మారక పోవడం కారణమేమో ? మా సంగతి తీసుకో. మా కుండేది ఒక్క ఎకరం. నాన్న పొలం చూసుకుంటూ, పెరట్లో ఆకు కూరలూ, కాయగూరలూ పండిస్తాడు. కోళ్ళను పెంచుతాడు. మా అమ్మ రెండు ముర్రా గేదెలను పెట్టుకుంది. పాలు అమ్ముతుంది. అలా శ్రమ పడతారు."

"నువ్వు మా నాన్ననూ, పెద్దన్ననూ మనసులో పెట్టుకుని అంటున్నా వనుకుంటా. ఏమైనా వాళ్ళు ప్రేమ్‌చంద్ శవదహనం కథలోని తండ్రీకొడుకులు కారులే వదినా !"

దివాకర్ వైపు శ్రీలత ప్రశ్నార్థకంగా చూసింది.

"అదే వదినా ! ఆ కథ కఫన్ ఆధారంగా తీసిన 'ఒక ఊరి కథ' చూసి వుంటావు కదా ?

శ్రీలతకు తట్టింది. శ్రీలత ఆ సినిమాను చూసింది. శ్రీలత మరింత ఆశ్చర్యపోయింది, తన మనసులో భావాల్ని దివాకర్ పసిగట్టినందుకు. 'ఇంత తెలివు గల వాడు చదువెందుకు మానుకున్నట్లు' అని శ్రీలత ఆలోచనలో పడింది.

దివాకర్ చెప్పుకుపోయాడు.

"నాన్నది పాతతరం. తన పెండ్లి కాకముందున్న యాభై ఎకరాల ఆస్తీ, సేద్యగాళ్ళూ, నలుగురు వచ్చే పోయే వాళ్ళు, మందీ మార్బలం ప్రపంచంలో పీకల్దాకా మునిగి వున్నాడు. పాత కలల్లో బతుకుతున్నాడు. చిలుం పట్టిన పెద్ద రెడ్డ దర్జా. పెద్దన్న సులభంగా డబ్బు సంపాదించాలనుకుంటాడు. రాజకీయాల్లో

దిగితే ఎప్పటికైనా సంపాదించలేకపోతానా అని వాటిని పూసుకొని తిరుగుతాడు. పెద్దన్నకు తెలియంది ఒకటే, నీళ్ళ రాజకీయాలకు పెట్టుబడి వుండాలని. మోసాన్ని పెట్టుబడిగా పెట్టగల తెలివితేటలు పెద్దన్నకు ఉన్నాయనుకోను."

"మరి నువ్వేం చేయాలనుకున్నావు?"

ఎదురుచూడని వదిన ప్రశ్నకు దివాకర్ తబ్బిబ్బు అయ్యాడు. ఆలోచనలు కూడగట్టుకొని మిరపతోట వైపు చూస్తూ అన్నాడు :

"నేనా ? మన ఈ రెండెకరాల తోటా ఆయకంలో వుంది. వెలిపొలం ఏడెకరాలుంది. అది ఒక ఏడాది పండుతుంది. మరొక ఏడాది ఎండుతుంది. ఈ గొడవల్లో ఆసి పంచమని నానా గొడవచేసి పెద్ద వదిన పుట్టింటికి పోయింది, పిల్లలిద్దర్నీ తీసుకొని. ఏం పంచుకొని తిందామనుకున్నారో ? అట్టడుగు చేరుకునే రోజులొస్తున్నాయి."

ఆ అట్టడుగు ఏమిటని శ్రీలత అడగలేదు. దివాకర్ మాటలను బట్టి సంసారం స్థితిని ఊహించుకుంది. నీళ్ళు సరిగ్గా లేక గిడసబారి ఒకటి అరా మిరపకాయల్తో ఉన్న మిరప తోటను చూశాక, ఆ ఊహకు ఒక వాస్తవాకారం ఏర్పడింది. తాను నాలుగు రోజులుగా చూస్తున్న ఇంట్లో ఖర్చులు, దుబారా గుర్తుకొచ్చాయి.

ఈ అట్టడుగులోంచీ తన భర్త భాగానికి దొరికే చిల్లిగవ్వంటూ వుండదని శ్రీలత భావించింది. ఇక్కడ జీవితాన్ని నెలనెలా పదహారు వందలకు పైగా వచ్చే తమ ఇద్దరి సంపాదనతో శ్రీలత పోల్చి చూసింది. తామే మెరుగు అనుకుంది. దివాకర్‌ను హైదరాబాద్ పిలుచుకు వెళ్ళి, ఏ అటెండరు ఉద్యోగమో ప్రయత్నిస్తే అనుకుంది. ఉద్యోగం అంత సులభంగా దొరకదని అనుకుంది. ఇక్కడ ఇట్లాంటి పరిస్థితుల్లో దివాకర్ లేకపోతే ఇంకా సమస్యలొస్తాయి అనుకుంది. అత్తవారి నీళ్ళ బరువును దివాకర్ తగ్గించడం గుర్తుకొచ్చింది. ఏ సహాయమూ ఇప్పట్లో చేయలేని నిస్సహాయత్వానికి శ్రీలత సిగ్గుపడింది.

ఏదో కల్పించుకుని అడగాలని శ్రీలత అడిగింది:

"మా ఓపెన్ యూనివర్శిటీలో డిగ్రీ చెయ్యక పొయ్యావా ?"

"సమయం రానీలే వదినా ! తీరిక ఉన్నప్పుడల్లా అవో ఇవో చదువుతున్నాలే – పక్క ఊళ్ళో ఒక స్నేహితుని దగ్గర్నుంచి తెచ్చుకుని."

శ్రీలత మనసు నిర్వేదంతో నిండిపోవడం వల్ల 'ఏం చదువుతున్నావ'ని అడగలేక పోయింది.

తోటలో ఎండిపోయిన ఒక మిరప మొక్కను పీకి దూరంగా వేస్తూ దివాకర్ అన్నాడు :

"చూడొదినా! నువ్వు ఎం.ఏ., సోషియాలజీ చదివినావు. అన్న ఎం.కాం., చదివినాడు, అన్న చెప్పినాడు– నీ దేమో 'డెయిలీ వేజెస్ విత్ ఆర్డర్స్'. అన్నదేమో 'వితవుట్ ఆర్డర్స్' నాలుగేండ్లుగా పనిచేస్తే రోజుకు ఇరవై అయిదు. ఇక్కడ ఆడ కూలీల సంగతటుంచు. మగకూలీకి రోజుకు ఇరవై. ఫ్యాక్టరీలలో ముప్పై అయిదుకు పైనవస్తుంది. ఏ శ్రమ గొప్పదంటావు? చిన్నన్నను అడిగితే 'మాదే గొప్పదంటా'డనుకో. అది వేరే విషయం. నా ఉద్దేశంలో అసలు ఏ శ్రమకూ వ్యక్తిగతంగా విలువ వుండదనీ, లేదనీ – మీ చదువులకూ, మీరు చేసే ఉద్యోగాలకూ సంబంధం లేనట్లు."

తన భర్త ఇంట్లో మనిషేనా ఈ దివాకర్ అని శ్రీలత ఆశ్చర్యపోయింది.

"చీకటి పడతావుంది. పోదాం వదినా!" అన్న పిలుపుతో శ్రీలత ఆశ్చర్యం నుంచి తేరుకుంది.

హైదరాబాదుకు వెళ్ళడానికి ముందురోజు, చుట్టూ ఎవరూ లేనిది చూసి భర్తతో అత్తగారింటి విషయాలను, ముఖ్యంగా దివాకర్ భవిష్యత్తును చర్చించింది.

"వాడిక్కడ వుండడమే మేలు. వీడు లేకపోతే ఇంటి దగ్గర వ్యవసాయం కట్టిపెట్టాల్సిందే. వీడు చదువు మానేసినందువల్ల అదొక మేలు జరిగింది. పైగా చదువు ఖర్చులు తగ్గినాయి. వీడి పుణ్యమా అని ఒకటి రెండేళ్ళు కాస్త మంచి పంటలు పండితే, రేపు మనం భాగం ఏదన్నా అడిగినా ఇస్తారు."

భర్త రాఘవ దూరాలోచననూ, పగటి కలలనూ చూసి శ్రీలత విస్తుపోయింది.

రాఘవతో శ్రీలత హైదరాబాదు చేరుకున్నారు, ఒక వారం పది దినాలు అత్తగారి ఊరినీ, ఆ ఇంటినీ మరువలేకపోయింది. ఆలోచించినప్పుడల్లా, ఆ ఇంటి దుస్థితికి ప్రధాన కారణం కాలానుగుణంగా మారకపోవడమే, ఒళ్ళు వంచి కష్టపడి సంపాదించుకోలేకపోవడమే అని నమ్మింది. ఆ ఊరి ప్రకృతీ, పర్యావరణమూ, ఇంటి ఆర్థిక సూత్రాలూ శ్రీలతకు అర్థమైనట్లూ, కానట్లూ తోచాయి. రెండు వారాలు గడిచాక తన సమస్యల తిరగలిలో – ఆఫీసు, ట్యూషన్లు, ఇంటి పనిలో – పడిపోయింది.

ఆఫీసులో పని దొంగల్నీ, బుల్లి రాజకీయ వాదుల్నీ చూసినప్పుడూ, మొత్తం ట్యూషన్లనూ, ఇంటి పనిని తన నెత్తి మీదనే వేస్తున్న భర్తను పరిశీలించినప్పుడూ మామగారూ, బావగారూ శ్రీలతకు గుర్తుకొచ్చేవారు. వాళ్ళతో రాఘవను పోల్చి చూసుకునేది. చొరవే లేదు కానీ, భర్త అంత అన్యాయం కాదు అని అనుకునేది. తన చాకిరీని మెట్టినింటోని అత్త, భర్త మేనత్తల వెట్టి చాకిరితో పోల్చుకునేది. విసుక్కునేది. ఉద్యోగస్తులైన ఆడవాళ్ళ చాకిరీ మరింత అన్యాయం అను

కునేది. మహిళా సమస్యల్ని చిత్రించిన ఏ కథో, నవలో చదివినప్పుడు ఇంకా మండిపడేది. అత్త రాఘవ మేనత్తల మూగ బాధ ఎలా వుంటుందోనని ఆలో చించేది. కాలానుగుణంగా తామిద్దరూ మారేదెలా? తమ పరిస్థితిని చక్కదిద్దుకునే దెలా? అని తెగ ఆలోచించేది. శ్రీలత ఊహల్లో తామిద్దరి ఉద్యోగాలూ ఖాయమై పోయేవి, తండ్రి తనకివ్వబోయే ఇల్లూ, పొలమూ అమ్ముడు పోయేది. ఆ డబ్బుతో ఇళ్ళ స్థలం కొనుక్కునేది, ఇల్లు కట్టుకునేది. ఒక్కొక్కప్పుడు ఆమె కలల్లో ఆర్డరు లేని భర్త ఉద్యోగం ఊడిపోయేది.

అత్తగారిల్లు శ్రీలతను చాలా రోజులు వేధించింది. ఒక్క ఏడాది గడిచింది. శ్రీలత కుటుంబ జీవితంలో ఏ మార్పూ రాలేదు.

ఆ రోజు శ్రీలతకు దివాకర్ నుంచి ఒక ఉత్తరం అందింది:

'శ్రీలత వదినా !

నా ఇంటర్‌మీడియట్ తెలుగు పరిజ్ఞానంతో రాస్తున్న ఈ ఉత్తరంలో తప్పులుంటే ముందుగా క్షమించు. మరీ క్షమించవలసినవి ఏక వచన ప్రయో గాలు. అవి ఈ పాటికి అలవాటయి వుంటాయిలే. నువ్వు మన ఊళ్ళో ఉన్నది వారం దినాలే అయినా, నీ గ్రహణ శక్తి మీద నాకెంతో గౌరవ భావం ఏర్ప డింది. అంతేకాదు. నువ్వు హృదయమున్నదానివి.

ఆయకంలోని తోట అప్పల వాళ్ళ పాలైంది. మెట్ట సేద్యంతో ఏడాది పొడవునా పని ఎట్లాగూ వుండదు. అన్నట్టు తోటల దగ్గరకు మనం పోతున్న ప్పుడు నువ్వన్నావు - పరిస్థితులతో పాటూ మారక పోవడమూ, శ్రమను నమ్ము కోకపోవడమూ ఇక్కడి దుస్థితికి కారణమని. మీ అమ్మానాన్నలతో పోలిక తెచ్చి నావు. మీ అమ్మ రెండు గేదెలను పెట్టుకుని పాలు అమ్ముతుందనీ, నాన్న సేద్యంతోపాటు కాయగూరలూ అవీ కాయించీ, కోళ్ళను పెంచీ కొంత సంపా దిస్తాడనీ. అప్పుడు నేను జవాబు చెప్పలేదు దీనికి. ఆ శ్రమ మీద నాకు గౌరవం లేకపోలేదు. కానీ ఆ రకం శ్రమ మీద కన్నా, ఆ సంబంధాల మీదకన్నా, సిమ్మెంటు ఫ్యాక్టరీలో పనిచేసే కూలీల శ్రమమీదా, వాళ్ళ సంబంధాల మీదా నాకు నమ్మకం ఏర్పడింది. నేనందుకే వాళ్ళలో కలిసిపోయాను. శ్రమ ఖరీదు తెలుసు కుంటున్నా.

ఇంటితో బంధాలు తెగిపోయినాయి, మూగ జీవి అమ్మతో తప్ప. నాకు వచ్చే చచ్చే ఏ ఆస్తీ అక్కరలేదని బయటపడినా. ఆ ఊబిలోంచి బయట పడ డానికి అదొకటే మార్గం నాకు కన్పించింది. లేకపోతే కట్నం ఆశ పడతారు. రాజీ పడితే కొన్నాళ్ళకు ఇక్కడ నేను మా నాన్నగానైనా మారిపోవాలి. మా

పెద్దన్నగానైనా మారాలి. మా చిన్నన్న రాఘవ మాదిరి నేను కుదురు మనిషిని కాదు.

ఇప్పుడైనా మా నాన్నకూ, పెద్దన్నకూ తెలిసి వస్తే మంచిదే. లేకపోతే ఇట్లాగే కొన్నాళ్ళు బతుకు నీడ్చి, మా అమ్మ, మా వదినో కూలి పనులకు పోతే వాటిమీద తమ రకం బతుకు బతక్కపోరు.

మా భూమి చరిత్రా, భూమి పుత్రుల చరిత్రా ఈ రకంగా తప్ప, మరొక రకంగా వుంటుందంటావా? చిన్నన్నను అడిగినట్టు చెప్పు-

మీ

మరిది దివాకర్.'

శ్రీలత ఈ ఉత్తరాన్ని నాలుగైదు మార్లు చదువుకుంది. కలవరపడింది. క్షోభ పడింది. నిర్వేదపడింది. భర్త రాఘవకు చూపినప్పుడు, సాంతం చదివి కటువుగా రెండే ముక్కలన్నాడు :

"వీడు జైలుకూడా పోయేరకం ... చావనీ. ఇంక ఊరి దగ్గర్నుంచి మనకేమీ వచ్చేదుండదు - మీ అమ్మా నాన్న మిగిలించి ఇచ్చేదేదో తప్ప."

భర్త శాపనార్థాలను విన్నాక, ఆశలను చూశాక శ్రీలతకు ఇరవై ఏళ్ళ మరిది దివాకర్, ఇరవై ఆరేళ్ళ భర్త కంటే చాలా చాలా ఉన్నతంగా కన్పించాడు. కానీ ఆమె అనుకున్న ఎత్తు మూలాలు దివాకర్‌కు ఎక్కడి నుంచి వచ్చాయో అని ఎప్పుడూ ఆలోచిస్తూనే వుంటుంది పాపం!

○ 1990, ఆంధ్రజ్యోతి, ప్రమోద దీపావళి ప్రత్యేక సంచిక.